

INSTITUT PRO POLITIKU
A SPOLEČNOST

Anexe Krymu Ruskou federací

POLICY PAPER | leden 2016

Anexe Krymu Ruskou federací

Policy Paper – Jan Matzek, leden 2016

Anexe Krymu Ruskou federací

Rok 2014 můžeme z hlediska státního vývoje Ukrajiny považovat za zlomový. V důsledku rozsáhlé vlny protestů známé jako Euromajdan, která započala v Kyjevě, hlavním městě Ukrajiny, došlo ke svržení vlády prezidenta Viktora Janukovyče a k rozšíření nepokojů napříč celou zemí. Toto období nejistoty a nestability bylo využito Ruskou federací k započetí vojenských operací vedoucím k jednostrannému vyhlášení nezávislosti Krymu na Ukrajině a jeho následné inkorporace do Ruské federace.

Hlavním cílem této práce je analyzovat porušení mezinárodního práva a zhodnotit dostatečnost a přiměřenost reakce mezinárodního společenství. Z tohoto důvodu je tato práce rozdělena do dvou sekcí. První část se věnuje faktografickému východisku, historickému kontextu krize a vlastní anexi Krymu. Druhá část rozebírá události následující bezprostředně po obsazení Krymu – referendum o nezávislosti, vstup Krymské republiky do Ruské federace a sankce uplatněné proti Rusku.

Faktografická východiska anexe

Následující část textu se věnuje rozboru faktorů vedoucích k eskalaci napětí na území Krymského poloostrova.

Historicko-demografický vývoj Krymu

Dlouhá a rozmanitá historie zanechala na Krymském poloostrově mnoho etnických skupin počínaje Řeky, Židy, přes po dlouhou dobu dominantní etnikum Krymských Tatarů po Ukrajince a Rusy (*Bebler, 2015*).

Od patnáctého do osmnáctého století zabíral území poloostrova vazalský stát Osmanské říše – Krymský chanát. Ten nabyl samostatnosti a nezávislosti na Osmanské říši v roce 1774, ale již o devět let později, v roce 1783, bylo území tohoto státního útvaru anektováno Ruským císařstvím. V tomtéž roce zahájil na území Krymu Grigorij Potěmkin¹ proces rusifikace, který podle Beblera (2015) v různých formách pokračoval až do první poloviny 20. století, a který spolu s dalšími faktory, mezi něž patří mimo jiné persekuce Tatarů v důsledku Krymské války a jejich deportace Sověty v konečné fázi 2. světové války, přispěl k markantním změnám demografické struktury obyvatelstva Krymského poloostrova.

Podle dat vyplývajících z posledního uskutečněného sčítání lidu na Ukrajině v roce 2001 (*State Statistics Committee of Ukraine, 2001*) je současná etnická struktura obyvatelstva Krymu následující: Ruské etnikum je zastoupeno 58,5% populace, 24,4% obyvatelstva tvoří Ukrajinci a 12,1%

¹ Grigorij Potěmkin (1739 – 1791); Ruský státník a vojevůdce pověřený Kateřinou II. Velikou kolonizací nově nabytých území na jihu Ruského císařství.

Krymští Tataři. Národnostní cítění se však v případě Krymu odlišuje od jazykové příslušnosti – 77% obyvatel Krymu považuje Ruštinu za svůj rodný jazyk, 11,4% Krymskou Tatarštinu a pouze 10,4 procenta Ukrajinštinu.

Státně-právní vývoj Krymu ve 20. století

Legální status Krymu prošel v 20. století mnoha změnami. V říjnu roku 1921 se Krym, respektive Krymská autonomní socialistická republika, stal součástí Ruské sovětské federativní socialistické republiky. V roce 1922 se po založení Sovětského svazu socialistických republik stalo území Krymu jeho součástí. Mezi lety 1941 a 1944 byl poloostrov okupován nacistickým Německem a spravováno jako území *Generalbezirk Krim* a *Teilbezirk Taurien*. V roce 1945 ztratil Krym postavení autonomní republiky a stal se z právního hlediska oblastí, tedy běžnou administrativní jednotkou v rámci SSSR.

V únoru roku 1954, během funkčního období Nikity Chruščova coby prvního tajemníka Ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu, bylo území Krymu jednostranným dekretem presidia Nejvyššího sovětu převedeno zpod správy Ruské sovětské federativní republiky do rukou Ukrajinské sovětské federativní republiky. Podle Beblera (2015) se však jednalo o nelegální postup. Unilaterální akt převodu území byl v přímém rozporu s tehdy platnou ústavou, konkrétně s články 14 a 18, které vyžadují, aby byly transfery teritoria mezi sovětskými republikami stvrzeny formální dohodou. Bebler (2015) dále spatřuje převod území z roku 1954 jako nelegitimní, jelikož obyvatelstvu Krymu nebyla dána možnost vyjádřit svůj názor v referendu.

Po rozpadu Sovětského svazu v roce 1991 se Krym v důsledku celoukrajinského referenda stal autonomní republikou v rámci Ukrajiny. Od té doby se reprezentanti Krymu pokoušeli,

neúspěšně, o dosažení větší míry autonomie (Bebler, 2015).

Anexe Ruskou federací 2014

Anexe Krymu byla Beblerem (2015) popsána jako *hybridní válka* – propojení vojenských a nevojenských (např. kontrola médií, propaganda, dezinformace) prostředků za účelem prosazení vlastní dominance nad daným územím.

Rusko podniklo kroky k získání kontroly nad Krymem jako reakci na vlnu ukrajinských protivládních protestů známých jako Euromajdan. Bebler (2015) poukazuje na fakt, že na Ukrajinou se již delší dobu ozývaly obavy z ruských snah o destabilizaci země. Toto napětí polevilo po zvolení Viktora Janukovyče prezidentem v roce 2010. Janukovyč opustil území Ukrajiny 22. února 2014, což zemi zanechalo ve stavu silového vakua (Bebler, 2015). 26. února došlo v Simferopoli, hlavním městě Krymu, k proruským protestům. 27. února došlo k obsazení krymských vládních budov skupinami maskovaných ozbrojenců a následně k jmenování Sergeje Aksyonova, poslance a lídra strany Ruské jednoty², předsedou vlády. 28. února neoznačené vojenské jednotky, jejichž příslušnost k ruskému armádnímu sboru byla později potvrzena i přesto, že přítomnost ruských jednotek na Krymu byla ruským prezidentem Vladimírem Putinem při různých příležitostech popírána (Bebler, 2015), obsadily strategicky významné cíle na území poloostrova (tj. vojenská zařízení, letiště, mediální stanice) a zablokovaly dopravní tepny spojující Krym s Ukrajinou.

Dopady krize

Krádce po obsazení poloostrova se na území Autonomní republiky Krymu a Sevastopole konalo referendum o setrvání tohoto území v rámci Ukrajiny. Po vyhlášení výsledků referenda došlo k formálnímu připojení těchto teritorií k Ruské federaci, což

² Strana Ruské jednoty – Proruská strana působící na Krymu, po inkorporaci Krymu do Ruské federace oficiálně rozpuštěna, přechází pod Jednotné Rusko.

vedlo k reakci mezinárodního společenství a uplatnění ekonomických sankcí vůči Rusku.

Krymské referendum

Referendum o secesi (odtržení území) bylo vyhlášeno 27. února 2014 a uskutečněno 16. března 2014. Voliči měli možnost vyjádřit souhlas s jedním z následujících dvou tvrzení: „1. Podporujete opětovné připojení Krymu k Rusku jako součást Ruské federace?“ a „2. Podporujete obnovení Ústavy Republiky Krymu z roku 1992 a statusu Krymu jako součásti Ukrajiny?“ (Bebler, 2015). Tento postup je však v přímém rozporu s článkem 73 ukrajinské ústavy, který ukládá, že záležitosti týkající se územních změn Ukrajiny musí projít celoukrajinským referendem (Ukrajina, 1996). Z tohoto důvodu nebylo referendum ukrajinskou vládou uznáno platným.

Bebler (2015) upozorňuje na nedostatky, kterými referendum trpělo. Referendum nezahrnovalo možnost setrvání Krymu jako součásti Ukrajiny v rámci tehdejší současné struktury. Dále, na referendum nebylo dohlíženo žádnými nestrannými institucionálními pozorovateli – například předseda OBSE Didier Burkhalter odmítl pozvání delegace s odkazem na dva důvody: neústavnost referenda a fakt, že Krym není členem OBSE (Bebler, 2015). V neposlední řadě je třeba zmínit, že se vzhledem k tomu, že veškerá média působící na území Krymu byla od 28. února 2014 pod Ruskou kontrolou, dá předpokládat, že informace prezentované obyvatelstvu byly zkrácené.

Volební účast dosáhla 81,36%, přičemž 96,77% voličů podpořilo secesi. Bebler (2015) se domnívá, že tyto hodnoty mohly být nadsazeny ve snaze o zvýšení legitimacy referenda. Ve světle výsledků referenda vyhlásil Krym 17. března 2014 nezávislost a o den později, 18. března 2014, došlo k jeho formálnímu začlenění do Ruské federace.

Právní hledisko

Anexe Krymu rozvířila v akademických kruzích debatu o její legalitě. Většina expertů odsoudila ruské jednání jako ilegální, avšak najdou se i tací, kteří obhajují Ruskou pozici a

považují anexi za zákonnou (Issaeva, 2015). Existuje však množství multilaterálních smluv a dohod chránících teritoriální integritu Ukrajiny, mezi něž patří mimo jiné Charta spojených národů (1945), Závěrečný akt Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, protokol k ustanovujícímu prohlášení Společenství nezávislých států (1991) a Budapeštské memorandum o bezpečnostních zárukách (1994). Za zmínku dále stojí Smlouva o přátelství, spolupráci a partnerství mezi Ukrajinou a Ruskou federací (1997) a Dohoda o rozmístění Černomořské flotily Ruské federace na Krymu (1997).

V souvislosti s ruskou vojenskou aktivitou na území Krymu se objevily názory, že Ruská federace měla v souladu s Dohodou o rozmístění Černomořské flotily na nasazení jednotek na poloostrově právo. Tato interpretace je však v rozporu s článkem dohody 6(1), který praví: „Vojenské jednotky operují v místě určení v souladu s legislativou Ruské federace, respektují státní suverenitu Ukrajiny, dodržují její zákony a nevměšují se do vnitřních záležitostí Ukrajiny.“

Uplatnění sankcí vůči Ruské federaci

Mnohé západní země uvalily na Rusko v reakci na jeho narušení teritoriální integrity Ukrajiny ekonomické sankce. Od března roku 2014 bylo na Rusko uvaleno USA, EU, Austrálií, Novým Zélandem, Kanadou a Japonskem šest vln sankcí. První tři se podle se podle Wanga (2015) sestávaly převážně z individuálně mířených sankcí – došlo k vytvoření blacklistu vysoce postavených ruských politiků a businessmanů, jejichž aktiva měla být zmrazena, a kterým měl být zamezen přístup do sankcionujících zemí. Vzhledem k nízkému efektu těchto prostředků došlo 31. července a 5. září roku 2014 k uplatnění dalších dvou sankčních opatření, tentokrát zaměřených na ochromení ruské obrany, energetiky a finančního sektoru prostřednictvím omezení obchodu západních firem a společností s jejich ruskými protějšky v daných sektorech a omezením financování ruských státem vlastněných společností skrze zkrácení doby splatnosti dluhopisů a dalších finančních instrumentů na 30 dní (Wang,

2015). Rusko v rámci odvetných opatření zvýšilo cenu zemního plynu na Ukrajině a omezilo dodávky do Polska, Slovinska a Rumunska a přikročilo k bojkotu (tj. omezení dovozu) zemědělských produktů ze zemí participujících na sankčních opatřeních (Wang, 2015).

Sankční opatření jako celek měla na Ruskou ekonomiku značný dopad doložený mj. propadem kurzu rublu vůči amerického dolaru o 50%, pomalým růstem HDP pohybujícím se podle různých zdrojů mezi 0-0,5%. I přes to, že ruští ekonomové vyčíslili ekonomické škody sankcemi Rusku způsobené na 4 až 5 miliard amerických dolarů ročně, na politice Ruska vzhledem k problematice Ukrajiny nepozorujeme žádné výraznější změny, naopak dochází k nárůstu popularity ruského prezidenta Putina na její historické maximum (Wang, 2015). Wang (2015) ovšem poukazuje na posun v ruském vedení diplomatických vztahů – ve snaze vyhnout se mezinárodní izolaci a minimalizovat následky ekonomických sankcí vyvíjí Rusko úsilí o navázání a prohloubení vztahů s asijskými zeměmi, například s Čínou, Indií, Vietnamem a Severní Koreou.

Závěr

V únoru a březnu roku 2014 došlo ze strany Ruska k neospravedlnitému užití vojenských i nevojenských prostředků za účelem narušení územní celistvosti Ukrajiny, suverénního státu, jehož legální status a rozsah hranic byl Ruskem mnohokrát uznán. Rusko porušilo četné závazky na něj uložené multilaterálními dohodami a bilaterálními smlouvami s Ukrajinou. Krym zůstává, navzdory úsilí západních států o přinucení Ruska k podřízení se mezinárodně uznávaným normám a upuštění od nezákonného jednání prostřednictvím ekonomických sankcí, součástí Ruské federace, jejíž oficiální pozice vzhledem k této problematice zůstává nezměněná.

Reference

Bebler, A. 2015, "The Russian-Ukrainian Conflict over Crimea ", *Teorija in Praksa*, vol. 52, no. 1, pp. 196-219,307.

Issaeva, M., 2015. The Case of Crimea in the Light of IL: Its Nature and Implications, [pdf] Dostupné z: <<http://www.russianlawjournal.org/index.php/jour/article/view/100>> [Zobrazeno 14. listopadu 2015]

Partition Treaty on the Status and Conditions of the Black Sea Fleet. Kyiv, 28 May 1997. Dostupné z: <https://en.wikisource.org/wiki/Partition_Treaty_on_the_Status_and_Conditions_of_the_Black_Sea_Fleet> [Zobrazeno 12. listopadu 2015]

State Statistics Committee of Ukraine. 2001. "Всеукраїнський перепис населення 2001 | English Version | Regions of Ukraine | Autonomous Republic of Crimea" Dostupné z: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/regions/reg_crym/> [Zobrazeno 18. listopadu 2015]

United Nations, Vienna Convention on the Law of Treaties, 23 May 1969, United Nations, Treaty Series, vol. 1155, p. 331, Dostupné z: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3a10.html> [Zobrazeno 10. listopadu 2015]

United Nations, *Charter of the United Nations*, San Francisco, June 26, 1945 [pdf] Dostupné z <<https://treaties.un.org/doc/Publication/CTC/uncharter.pdf>> [Zobrazeno 18. listopadu 2015]

Ukraine. *Constitution of Ukraine*. 1996, Dostupné z: <<http://www.refworld.org/docid/44a280124.html>> [Zobrazeno 29. listopadu 2015]

Wang, W. 2015, "Impact of Western Sanctions on Russia in the Ukraine Crisis", *Journal of Politics and Law*, vol. 8, no. 2, pp. 1-6.